1. ΚΟΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ (ΠΑΝΑΓΙΤΣΑ) ΣΤΟ ΑΛΙΒΕΡΙ

Πρόκειται για Βυζαντινό μονόχωρο καμαροσκέπαστο ναό στο κέντρο της πόλης του Αλιβερίου, δίπλα από το κτίριο του ΟΤΕ, με ενδιαφέρουσες τοιχογραφίες της Παλαιολόγειας περιόδου, του 1393 (Εικ.1). Η τοιχοποιία του μνημείου αποτελείται από αργολιθοδομή, ανάμεικτη με πλίνθους. Εντοιχισμένα μαρμάρινα αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη στο δυτικό και στο νότιο τοίχο, δίνουν στις όψεις του ιδιαίτερη λαμπρότητα. Ειδικότερα, επάνω από τη νότια είσοδο βρίσκεται εντοιχισμένο τμήμα επιτύμβιας στήλης με αετωματική επίστεψη. Στον κορμό της που φέρει διακόσμηση από δύο ανάγλυφους ρόδακες, είναι χαραγμένη η επιγραφή «Κλεαρίστη Καλλίππου». Η στήλη αυτή έχει χρονολογηθεί γύρω στα τέλη του 4ου και στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. (Εικ.2).

Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Αλιβέρι παρουσιάζει πρόσθετο ενδιαφέρον γιατί είναι ο τελευταίος (1393) από δέκα ιδιαίτερα ενδιαφέροντες βυζαντινούς ναούς που κτίστηκαν και τοιχογραφήθηκαν στο διάστημα λίγο πριν από το 1300 περίπου ως το 1400. Είναι αξιοσημείωτο ότι και οι δέκα βρίσκονται συγκεντρωμένοι στο κεντρικό τμήμα της Εύβοιας και μάλιστα στη νοητή γραμμή που ξεκινάει από το Αλιβέρι και φθάνει ως την Κύμη, που ήταν η πιο εύφορη και πυκνοκατοικημένη περιοχή.

Η κτητορική επιγραφή του ναού είναι σήμερα κατεστραμμένη, ευτυχώς όμως είχε παλαιότερα αντιγραφεί από τον Παντελή Ζωγράφο και μας πληροφορεί, ότι:
«Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΚΑΙ ΑΝΙΣΤΟΡΗΘΗ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΟΠΟΥ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΜΒΙΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΡΗΝΗΣ»
το 6901 από κτίσεως κόσμου δηλαδή το 1393 μ.Χ.

Ο ζωγραφικός διάκοσμος της Παναγίτσας στο Αλιβέρι σώζεται σε όχι ιδιαίτερα καλή κατάσταση, παρά τις εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης των τοιχογραφιών που έχουν πραγματοποιηθεί. Ενδεικτικά, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν: Ο Μελισμός, στην αψίδα του Ιερού, η Κοίμηση της Θεοτόκου στο δυτικό τοίχο (Εικ.3), η Δευτέρα παρουσία στο τόξο που χωρίζει το νάρθηκα από τον κυρίως ναό (Εικ.4), ο άγιος Κύριλλος και ο άγιος Βλάσιος (Εικ.5), οι στρατιωτικοί άγιοι (Εικ.6) και η εκφραστικότατη μορφή της Εύας -λεπτομέρεια από την Δευτέρα Παρουσία- (Εικ.7).

Εικ. 1

Εικ. 2

Εικ. 3

Εικ. 4

Εικ. 5

Εικ. 6

Εικ. 7

21. ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΟ ΑΥΛΩΝΑΡΙ

Είναι σταυρεπίστεγος ναός, τύπου Α1 (σύμφωνα με τον Αν. Ορλάνδο), τρισυπόστατος (άγιος Δημήτριος – αγία Θέκλα – άγιος Ελευθέριος), στο Αυλωνάρι (Χάνια ή Παζάρι Αυλωναρίου), στον οποίο αναγνωρίζονται τρεις κύριες οικοδομικές φάσεις (Εικ.1). Στην πρώτη οικοδομική φάση ανήκει η λιθοδομή έδρασης της κόγχης του Ιερού, η οποία αποτελεί θεμέλια παλαιού κτίσματος, πιθανώς παλαιοχριστιανικού. Στο πλαίσιο επόμενης οικοδομικής φάσης, προς τα τέλη του 13ου αιώνα, πιθανώς μετασκευάζεται τμήμα του αρχικού ναού σε σταυρεπίστεγο ναό (Εικ.2). Άξιο παρατήρησης είναι πως για να αυξηθεί ο εσωτερικός χώρος του ναού κατασκευάστηκαν δυο πλάγια κλίτη που επικοινωνούν με το κεντρικό κλίτος με οξυκόρυφα ανοίγματα (Εικ.3).

Η είσοδος είναι μνημειώδης με οξυκόρυφη τυφλή κόγχη στο ανώτερο τμήμα της. Η πλευρά του τρούλου που είναι επάνω από την κόγχη έχει δίλοβο παράθυρο με οξυκόρυφα τόξα. (Εικ 4.) Ο νάρθηκας επικοινωνεί με τον κύριο ναό με είσοδο που έχει παραστάδες και αρράβδωτους κίονες (Εικ.5). Ο νάρθηκας και ο κυρίως ναός ήταν κατάγραφοι με τοιχογραφίες εξαίρετης τέχνης.

Από τις τοιχογραφίες του ναού, οι οποίες μπορούν να χρονολογηθούν γύρω στο 1300, σημειώνονται ενδεικτικά ορισμένες: Στο τεταρτοσφαίριο της κόγχης του Ιερού, εικονίζεται η Θεοτόκος ένθρονη, βρεφοκρατούσα (Εικ.8), περιστοιχισμένη από αγγέλους, σεβίζοντες. Στο χώρο του Ιερού, διατηρούνται επίσης και άλλες παραστάσεις, όπως η κοινωνία των Αποστόλων, ο Μυστικός Δείπνος και η Ανάληψη (Εικ.9). Στον κυρίως ναό έχουν ζωγραφιστεί σκηνές από τον Χριστολογικό κύκλο οι περισσότερες από τις οποίες είναι δυσδιάκριτες πλέον. Βόρεια, κάτω από την παράσταση της Γέννησης δεσπόζει η μορφή του Αρχάγγελου Μιχαήλ σε μεγαλύτερη κλίμακα. Επίσης ο τιμώμενος άγιος Δημήτριος εικονίζεται στο μέσον του νότιου τοίχου. Στο εικονογραφικό πρόγραμμα του νάρθηκα κυριαρχεί η αποσπασματικά διατηρούμενη παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας. Στον τρούλο διακρίνεται ο Παντοκράτορας (Εικ 6). Στην ΝΔ γωνία του βόρειου κλίτους διατηρείται η παράσταση τριών έφιππων στρατιωτικών αγίων μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται ο άγιος Δημήτριος (Εικ.7).

Εικ. 8

Εικ. 9

Εικ. 1

Εικ. 2

Εικ. 3

Εικ. 4

Εικ. 5

Εικ. 6

Εικ. 7

23. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΣΤΟ ΠΥΡΓΙ

Πρόκειται για μικρό (5Χ2,60 μ.), βυζαντινό σταυρεπίστεγο ναό του 13ου αι. που βρίσκεται στο χωριό Πυργί της Δημοτικής ενότητας Αυλωναρίου του Δήμου Κύμης-Αλιβερίου. Παλαιότερα ήταν αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου.

Οι εξωτερικοί τοίχοι αποτελούνται από αργολιθοδομή και δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στη δυτική του πλευρά έχει πολύ μεταγενέστερα προστεθεί μάλλον ογκώδης σε σχέση με τον αρχικό ναό, νάρθηκας (Εικ.1).

Σε αντίθεση με την ταπεινότητα και το μικρό μέγεθος του ναού, εσωτερικά είναι κατάγραφος με εξαιρετικές βυζαντινές τοιχογραφίες. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται η Βαϊοφόρος (Εικ.2), ο Ενταφιασμός (Εικ.3), ο Μελισμός (Εικ .4), ο άγιος Δημήτριος (Εικ.5) και η Πεντηκοστή (Εικ.6).

Τέλος, η κτητορική επιγραφή του βορείου τοίχου, κατεστραμμένη εν πολλοίς σήμερα, μας πληροφορεί ότι: ΑΝΗΓΕΡΘΗ Ο ΘΕΙΟΣ ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ... ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΤΩΝ ΔΟΥΛΩΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΛΗΣ ΤΗΣ ΜΕΛΗΔΩΝΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΑΥΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΑΜΑ ΣΥΜΒΙΩ ΚΑΙ ΤΕΚΝΟΙΣ ΑΥΤΩΝ....το 6818 από κτίσεως κόσμου (1310 μ.Χ.) ή 6804 από κτίσεως κόσμου, 1296, ανάγνωση η οποία θεωρείται η πιο σωστή (Εικ.7).

Εικ. 2

Εικ. 3

Εικ. 1

Εικ. 4

Εικ. 5

Εικ. 6

Εικ. 7

2η ΕΚΔΟΣΗ
ΤΜΗΜΑ ΑΙΛΙΒΕΡΙΟΥ ΤΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΥΒΟΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ομάδα μελέτης,
τεκμηρίωσης και φωτογράφησης:
Δημήτριος Γκίζελής, Γεώργιος Τζάνης
Σοφούλης Λύκος

Γενικός συντονισμός:
Δημήτριος Χριστοδούλου,
Αναπληρωτής Προϊστάμενος ΕΦΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

Επιμέλεια κειμένων:
Αλεξάνδρα Κωσταρέλλη αρχαιολόγος

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΕΥΒΟΙΑΣ

ΧΟΡΗΓΟΣ:
ΔΗΜΟΣ ΚΥΜΗΣ-ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΔΗΜΟΥ ΚΥΜΗΣ - ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

30. ΑΓΙΑ ΘΕΚΛΑ

Έξω από τον οικισμό της Αγίας Θέκλας, που υπάγεται διοικητικά στην Τοπική Κοινότητα Ωρολογίου της Δημοτικής Ενότητας Αυλώνος, 4 χλμ. από το Αυλωνάρι κοντά σε ρεματιά, βρίσκεται
ο σταυρεπίστεγος, μονόκλιτος ναός της Αγίας Θέκλας, του 13ου αι. (Εικ.1).

Η αγία Θέκλα υπήρξε πρωτομάρτυρας, γεννημένη το 32 μ.Χ. αφοσιωμένη μαθήτρια του αποστόλου Παύλου. Μάλιστα, η λατρεία της διαδόθηκε πολύ γρήγορα στα πρώτα χριστιανικά χρόνια. Προφανώς ο ναός προϋπήρξε του ομώνυμου παρακείμενου μικρού χωριού, το οποίο ονοματίστηκε έτσι εξ αυτού. Σήμερα χρησιμοποιείται ως κοιμητηριακός ναός.

Μέχρι το 1959 ο ναός ήταν ετοιμόρροπος, οπότε με επίβλεψη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας τη χρονιά αυτή έγιναν εργασίες συντήρησης (Εικ.2).

Οι εξωτερικές διαστάσεις του ναού είναι 5,00Χ9,00 μ. και δεν θεωρείται μικράς συγκρινόμενος με άλλους του ίδιου αρχιτεκτονικού τύπου, αφού μαζί με την προεξέχουσα κόγχη του ιερού έχει εμβαδόν 47 τ. μ. Στο ναό διακρίνονται δύο οικοδομικές φάσεις. Αρχικά κτίστηκε ως μονόχωρη βασιλική, τέλη της πρώτης χιλιετίας. Σε αυτή τη φάση ανήκει η αξιοπρόσεκτα μεγάλης διαμέτρου ημικυκλική αψίδα του ιερού (Εικ.2). Μεταγενέστερα μετασκευάστηκε σε σταυρεπίστεγο.

Η λιθοδομή της Αγίας Θέκλας είναι ακανόνιστη, χωρίς πελεκητούς λίθους (αργολιθοδομή). Στην εξωτερική τοιχοποιία του ναού έχουν τοποθετηθεί με διακοσμητική διάθεση μικρά πήλινα βραύσματα.

Ο ζωγραφικός διάκοσμος του ναού μπορεί να χρονολογηθεί στα τέλη του 13ου έως τις αρχές του 14ου αι. Θεωρείται πιθανόν ότι εκτελέστηκε σε τρείς φάσεις τοιχογράφησης από τις οποίες η πρώτη χρονολογείται στα τέλη του 13ου αιώνα. Εκ των σωζόμενων σήμερα τοιχογραφιών του μνημείου, που άλλοτε ήταν κατάγραφο, ωραιότερες θεωρούνται αυτές του βορείου τοίχου: Εισόδια της Θεοτόκου (Εικ.3), και η Γέννηση (Εικ.4). Ιδιαίτερα εκφραστικές είναι οι μορφές του Χριστού στην παράσταση της Ανάληψης (Εικ.5) του αγίου Ιγνατίου (Εικ. 6), του αγίου Κυρίλλου (Εικ.7) και της αγίας Ιουλίτας (Εικ.8).

Εικ. 1

Εικ. 2

Εικ. 3

Εικ. 4

Εικ. 5

Εικ.6

Εικ. 7

Εικ. 8

34. ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΟΞΥΛΙΘΟΥ

Ο ναός του Αγίου Νικολάου, βρίσκεται στις νοτιοδυτικές παρυφές του χωριού Οξύλιθος. Πρόκειται για σταυρεπίστεγο ναό, δηλαδή θολοσκεπές, μονόκλιτο κτίριο, με κατά μήκος καμάρα που διακόπτεται από μία εγκάρσια σε υψηλότερο επίπεδο (Εικ.1). Στη δυτική πλευρά, άγνωστο πότε, προστέθηκε νάρθηκας για αύξηση της χωρητικότητας του ναού, ενώ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60 δύο κτιστές αντηρίδες ενίσχυσαν το νότιο τοίχο του (Εικ.1).

Η τοιχοποιία του ναού αποτελείται από απλή αργολιθοδομή με κεραμικά θραύσματα και ασβεστοκονίαμα ως συνδετικό υλικό. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος έγινε το έτος 1304 μ.Χ. όπως προκύπτει από επιγραφή που διεσώθη στο χώρο της πρόθεσης (Εικ.2). Από τις τοιχογραφίες διατηρούνται ελάχιστες. Η σημαντικότερη όλων είναι η παράσταση της Αναλήψεως του Κυρίου, που κοσμεί την καμάρα, προ της κόγχης του ιερού. Εντύπωση προκαλεί ή εξαιρετικά αποδοσμένη μορφή του Ιησού (Εικ.3). Επίσης, στην κατώτερη ζώνη εικονογράφησης του ιερού ιστορήθηκαν μορφές διαφόρων αγίων, εκ των οποίων, καλύτερα σωζόμενη σήμερα είναι αυτή του αγίου Κοσμά.

Εικ. 1

Εικ. 2

Εικ. 3

42. «ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ» ΣΤΙΣ ΣΠΗΛΙΕΣ

Στο μικρό χωριό Σπηλιές κοντά στις Κονίστρες βρίσκεται σταυρεπίστεγος ναός αφιερωμένος στην Παναγία την Οδηγήτρια (Εικ.1). Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, ο ναός κτίστηκε με έξοδα του Γρηγορίου Παχωμέρη, της γυναίκας και των παιδιών του, το έτος 6819 από κτίσεως κόσμου, το οποίο αντιστοιχεί
στο έτος 1311 μ.Χ.

Ο ναός εσωτερικά είναι κατάγραφος. Οι τοιχογραφίες του χωρίζονται σε δύο ομάδες οι οποίες φαίνεται ότι έχουν εκτελεστεί από διαφορετικό καλλιτέχνη. Στην πρώτη ομάδα περιλαμβάνονται ορισμένα από τα ωραιότερα και ποιοτικότερα δείγματα της υστεροβυζαντινής ζωγραφικής στην Εύβοια, όπου αναγνωρίζονται τάσεις της μνημειακής ζωγραφικής του 14ου αι, αλλά και ορισμένες δυτικές επιρροές.

Από τις τοιχογραφίες ξεχωρίζουν το Τρίμορφον της Δεήσεως (Εικ.2), στο βορινό τοίχο και η παράσταση του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου που βρίσκεται στην αψίδα του ιερού (Εικ.3). Αξιόλογες τοιχογραφίες είναι επίσης Ο Παλαιός των Ημερών (Εικ.4), η Κοίμηση της Θεοτόκου στο βορινό τοίχο (Εικ.5) και ο Ελκόμενος, σκηνή από το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο (Εικ.6).

Ιδιαίτερο στοιχείο αποτελεί το τριπλό ανάγλυφο τόξο με επίσης ανάγλυφο επιστύλιο κοσμημένο με γεωμετρικό φυτικό διάκοσμο κάτω από το οποίο ζωγραφίζονται οι μορφές της Δέησης.

Εικ. 1

Εικ. 2

Εικ. 3

Εικ. 4

Εικ. 6

Εικ. 5

46. ΡΙΖΟΚΑΣΤΡΟ

Βρίσκεται στον παρακείμενο του εργοστασίου της ΔΕΗ λόφο σε υψόμετρο 170 μ. νοτιοανατολικά του Αλιβερίου -κοντά στον οικισμό Μηλάκι- και αποτελεί τοπόσημο για την περιοχή.

Σώζεται έως σήμερα οχυρωματικός περίβολος διαστάσεων 43χ28 μ. (τα τείχη της βόρειας και της δυτικής πλευράς διατηρούνται κάπως καλύτερα των άλλων), ενώ στο εσωτερικό του διακρίνονται τα λείψανα ψηλού τετράπλευρου πύργου καθώς και τα ερείπια παλαιού χριστιανικού ναού του Αγίου Γεωργίου, και άλλων μικρών κτιρίων (Εικ.1,2,3).

Σε παλιούς χάρτες αναφέρεται ως PROTIMO ή PORTIMO που σημαίνει πορθμός, στοιχείο που ενισχύει την εδραιωμένη άποψη για την θέση του αρχαίου Πορθμού στον Κάραβο Αλιβερίου.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας το κάστρο έχασε τη σημασία του ως οχυρό. Παρά ταύτα, στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης οι επαναστατημένοι Έλληνες υπό τον Νικόλαο Κριεζώτη κατέλαβαν και χρησιμοποίησαν το κάστρο ως αμυντήριο αλλά και ως φυλακή για τους αιχμαλώτους Τούρκους ως το Νοέμβριο του 1823, οπότε, μετά τη μάχη του Αλιβερίου, το οχυρό κατελήφθη από τον Ομέρ πασά.

Από όλα τα διαθέσιμα ως τώρα στοιχεία, φαίνεται ότι το Ριζόκαστρο ήταν η έδρα ενός τυπικού μεσαιωνικού φέουδου. Αποτελείτο από ένα οχυρό, που χρησίμευε ως κατοικία του φεουδάρχη και των ανθρώπων του και διέθετε χώρο αποθήκευσης των αγροτικών προϊόντων του κτήματός του. Λειτουργούσε ως αμυντήριο έναντι παντοίων εχθρών αλλά και ως σύμβολο της εξουσίας του και μέσο προβολής της κοινωνικής του τάξης. Περιμετρικά του κάστρου ήταν ανεπτυγμένος μικρός οικισμός, στον οποίο κατοικούσαν οι πάροικοι/καλλιεργητές του.

Επόπτευε τον δρόμο προς τα ανατολικά, προς το Βέλος και την πεδιάδα του Αυλωναρίου. Βρίσκεται επίσης σε οπτική επαφή με τον πύργο στα Βελούστα, αποτελώντας συνδετικό αμυντικό κρίκο μεταξύ Δύστου και Αλιβερίου.

47. ΠΥΡΓΟΣ ΣΤΗ ΔΕΗ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

Ο μόνος πύργος της Λατινοκρατούμενης Εύβοιας που σώζεται σήμερα στο Αλιβέρι βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα μέσα στις εγκαταστάσεις του παλαιού Ατμοηλεκτρικού σταθμού Αλιβερίου της ΔΕΗ στον Κάραβο, στη θέση «Ματσουκέλα». Διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση, αποκατεστημένος πρόσφατα, εξωτερικών διαστάσεων 7,70Χ7,60 μ. και ύψος 18 μ. Διαθέτει ισόγειο και τρείς ορόφους. Στο εσωτερικό του υπάρχει εστία και καταχύστρα (Εικ.1,2).

Τα κεραμικά ευρήματα από την ανασκαφική έρευνα στον πύργο ανάγονται στον 13ο-14ο αιώνα, δηλαδή στην περίοδο της Λατινοκρατίας.

Στη νότια πλευρά του τοίχου υπάρχει, σε χαμηλή στάθμη, εντοιχισμένο αρχαίο μέλος σε δεύτερη χρήση, πιθανότατα προερχόμενο από κάποιο πρωιμότερο μνημείο της αρχαίας πόλης Πορθμός, η οποία βρίσκεται στην περιοχή όπου διατηρείται ο Πύργος και αποτελούσε το επίνειο των Ταμυνών (Σήμερα Κάραβος Αλιβερίου).

Ο συγκεκριμένος πύργος φαίνεται ότι αποτελούσε πύργο-τελωνείο ο οποίος, ενδεχομένως, εξυπηρετούσε επιπλέον αμυντικούς-στρατηγικούς σκοπούς παρατήρησης και ειδοποίησης κινδύνων από τη θάλασσα, σε συνδυασμό με το κοντινό Ριζόκαστρο, καθώς και τους πύργους οχυρώσεις με τους οποίους είχε οπτική επαφή. Τέλος, σημειώνουμε ότι, παλαιότερα (1952), το μνημείο κινδύνευσε με ολοσχερή κατεδάφιση (Εικ.3).

Εικ. 1

Εικ. 2

Εικ. 3

Εικ. 1

Εικ. 2

Εικ. 3

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΔΗΜΟΥ ΚΥΜΗΣ-ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ (4ος αι. μ.Χ.-1833μ.Χ.)

Η σπουδαία στρατηγική θέση της Εύβοιας και η γεωλογική της σύσταση ήταν καθοριστικές για την ανάπτυξη της ανθρώπινης δραστηριότητας στο νησί ανέκαθεν, ιδιαίτερα για το κεντρικό του τμήμα, που ήταν το πιο πυκνοκατοικημένο και πιο πλούσιο. Το τμήμα αυτό του νησιού προσδιορίζεται εντός των γεωγραφικών-διοικητικών ορίων του Δήμου Κύμης-Αλιβερίου, όπως αυτά καθορίστηκαν έπειτα από την εφαρμογή του προγράμματος Καλλικράτης (Ν.3852/2010).

Στο κομμάτι αυτό της Εύβοιας φαίνεται πως υπήρχε συνεχής κατοίκηση τόσο κατά την Αρχαιότητα όσο και κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα. Πλήθος μνημείων κυρίως ναοί και οχυρώσεις στέκουν όρθια ακόμα, προκαλώντας τον επισκέπτη να τα επισκεφτεί.

Όλοι οι ερευνητές που ασχολήθηκαν με τη μελέτη των μεσαιωνικών μνημείων της περιοχής συγκλίνουν σε μια κοινή διαπίστωση: Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, στην περιοχή που περιλαμβάνεται στα σημερινά όρια του δήμου Κύμης-Αλιβερίου χτίστηκαν και διακοσμήθηκαν εκκλησίες και καθολικά μονών, κάστρα και πύργοι με μεγαλύτερη πυκνότητα από την υπόλοιπη Εύβοια. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά τον 13ο και 14ο αιώνα (Λατινοκρατία), χτίζονται και διακοσμούνται, με τοιχογραφίες υψηλής ποιότητας στην Εύβοια, 11 εκκλησίες οι 10 εκ των οποίων βρίσκονται στο συγκεκριμένο τμήμα του νησιού.

Η κατάληψη της Εύβοιας από τους Λατίνους δεν επηρέαζε την άνθηση της καλλιτεχνικής παραγωγής. Το ίδιο συμβαίνει και κατά τη Μεταβυζαντινή περίοδο (Τουρκοκρατία) που ακολούθησε (1470-1833). Πλήθος ναών χτίστηκε με εξαίρετο τοιχογραφικό διάκοσμο κάτω από τις δύσκολες συνθήκες καταπίεσης που η Πύλη είχε επιβάλει.

Κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας (1204-1470) οι ισχυροί κατακτητές χτίζουν νέα οχυρά ή ανακατασκευάζουν παλαιότερα, δημιουργώντας έτσι ένα αμυντικό δίκτυο. Από αυτά τα περισσότερα βρίσκονται συγκεντρωμένα στην περιοχή της κεντρικής Εύβοιας.

Το φαινόμενο αυτό της συγκέντρωσης δηλαδή ναών και οχυρώσεων στην κεντρική Εύβοια αυτή την περίοδο, οφείλεται κυρίως στους παρακάτω λόγους:
α) Η περιοχή του κεντρικού τμήματος του νησιού (Δήμος Κύμης-Αλιβερίου) παραμένει η πιο εύφορη και πιο πυκνοκατοικημένη περιοχή της Εύβοιας.
β) Στον πυρήνα της κεντρικής Εύβοιας, υπήρχαν από τα παλαιοχριστιανικά χρόνια (4ος-8ος αι.) οι επισκοπές Αυλώνος και Πορθμού με μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων και εκφραστικής του ορθόδοξου φρονήματος.
γ) Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας (1470-1833 μ.Χ.) η ανοικοδόμηση ναών με ιδιαίτερα ποιοτικό τοιχογραφικό διάκοσμο διατηρήθηκε το ίδιο ανθηρή, αυτή η άνθηση της ναοδομίας και της τοιχογράφησης μπορεί να θεωρηθεί ως έκφραση επιθυμίας για ελευθερία, προς τους κατά καιρούς κατακτητές.

Το Τμήμα Αλιβερίου (ΤΑ) της Εταιρείας Ευβοϊκών Σπουδών (ΕΕΣ), μέσα από συγκεκριμένο πρόγραμμα δράσης, συγκέντρωσε και κωδικοποίησε κάτω από την καθοδήγηση του Προέδρου της Εταιρείας Ευβοϊκών Σπουδών Χαρ. Φαράντου, το σύνολο των Μεσαιωνικών μνημείων του Δήμου Κύμης-Αλιβερίου. Έγινε λήψη των συντεταγμένων τοποθεσίας και φωτογράφιση, έτσι ώστε να τοποθετηθούν στον παρόντα χάρτη, κάνοντάς τον εξαιρετικά χρηστικό, για τον επισκέπτη. Ειδικότερα, καταγράφησαν και κατηγοριοποιήθηκαν εξήντα (60) μεσαιωνικά μνημεία, εκ των οποίων σαράντα πέντε (45) βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες και καθολικά μονών, και δέκα πέντε (15) οχυρώσεις και πύργοι της Ύστεροβυζαντινής περιόδου (Λατινοκρατίας).

Η παρούσα καταγραφή ας είναι το πρώτο σημαντικό βήμα για την συνολική τεκμηρίωση του τεράστιου αυτού πολιτιστικού αποθέματος, που αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα για το δήμο μας. Είναι δε, επιτομή και αναπόσπαστο μέρος των επιστημονικών εργασιών εξαίρετων ερευνητών.

Τα 60 αυτά μνημεία, συνθέτουν μια ενιαία Τοπική Πολιτιστική Διαδρομή με τίτλο: «Μεσαιωνικά Μνημεία Δήμου Κύμης Αλιβερίου» που θα συνδεθεί με το πλησιέστερο κόμβο της μεγάλης Πολιτιστικής Διαδρομής «ΟΙΔΙΠΟΥΣ», η οποία υλοποιείται ήδη από την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας με πρόταση του σωματείου «ΔΙΑΖΩΜΑ» και του προέδρου του Σταύρου Μπένου. Δίδεται έτσι προτεραιότητα στην ενίσχυση της κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής τοπικής ανάπτυξης, με έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά, τον τουρισμό, την αγροδιατροφή κ.ά. Τα μνημεία συνδέονται με την πραγματική οικονομία και εξασφαλίζουν την δια βίου συνεχή τους ανάδειξη και εξωστρέφεια με τεράστια οφέλη για τον τόπο και την κοινωνία.

Για την ολοκλήρωση του παρόντος ενημερωτικού εντύπου, οφείλω ιδιαίτερες ευχαριστίες: στον Δημήτρη Γκιζελή για την συμβολή του στο εγχείρημα, στον Σοφούλη Λύκο για τη συμμετοχή του στην ομάδα εργασίας, στον Θοδωρή Γκέκα για την παλύτιμη συνεργασία του στο έργο του ΤΑ, καθώς και στον Θοδωρή Κωλέτση για την κατασκευή της ιστοσελίδας, στην οποία οδηγεί το QR code του χάρτη. Επιπλέον, εκφράζω θερμές ευχαριστίες για την άψογη συνεργασία και επιμέλεια των κειμένων στον κύριο Δημήτρη Χριστοδούλου, αναπληρωτή προϊστάμενο της ΕΦΑ Ευβοίας, και στην κυρία Αλεξάνδρα Κωσταρέλλη, αρχαιολόγο της ΕΦΑ, καθώς και στον Δήμο Κύμης-Αλιβερίου για τη χορηγία της έκδοσης.

Αλιβέρι, Ιούλιος 2024
Γιώργος Τζάνης
Πρόεδρος Τ.Α. της Ε.Ε.Σ.

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΔΗΜΟΥ ΚΥΜΗΣ-ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

Α. Βυζαντινοί (4ος αι.-1470 μ.Χ.) και Μεταβυζαντινοί ναοί (1470-1833)

		ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	ΓΕΩΓΡ. ΠΛΑΤΟΣ	ΓΕΩΓΡ. ΜΗΚΟΣ
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ			
1	Ναός Κοίμησης της Θεοτόκου (Παναγίτσα) μέσα στο Αλιβέρι.	Με τοιχογραφίες του β΄ μισού του 14ου αι. (1394)	38.410772	24.037029
2	Ναός Αγίου Νικολάου μέσα στο Αλιβέρι.	Πιθανώς διέθετε δύο στρώματα τοιχογραφιών, το ένα του 17ου αι.	38.410953	24.036502
3	Ναός Αγίου Δημητρίου μέσα στο Αλιβέρι.	Του 19ου αι., η αρχική του μορφή έχει αλλοιωθεί λόγω μετασκευών.	38.410214	24.036078
4	Ναός Αγίου Δημητρίου (Κόκκινη εκκλησία) στον Κατακαλό.	Με σπαράγματα τοιχογραφιών, των αρχών του 14ου αι., αναστηλωμένος.	24.077148	38.407626
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΓΙΟΥ ΛΟΥΚΑ			
5	Ναός Οσίου Λουκά μέσα στο χωριό Άγιος Λουκάς.	Νεότερος ναός με εντοιχισμένες βυζαντινές επιγραφές, στην κεντρική πλατεία.	38.443021	24.024188
6	Ναός Αγίου Δημητρίου πλησίον του χωριού.	Με κτιστό τοιχογραφημένο τέμπλο, του τέλους του 14ου αι.	38.453121	24.035125
7	Ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.	Σταυρεπίστεγος με τοιχογραφίες του 16ου αι.	38.462556	24.036849
8	Καθολικό μονής Αγίου Νικολάου, Κορακιών.	Τετρακιόνιος, με τοιχογραφίες του 17ου αι.	38.468634	24.024838
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΑΜΕΡΙΤΩΝ			
9	Ναός Αγίου Ανδρέα.	Ο άρχικός ναός είναι του 12ου αι., μετασκευασμένος.	38.495023	24.011316
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ			
10	Ναός Αγίου Δημητρίου.	Με τοιχογραφίες του 16ου αι.	38.447674	24.005372
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΘΑΡΟΥΝΙΩΝ			
11	Ναός Αγίου Νικολάου δίπλα στον μεσαιωνικό Πύργο.	Με τοιχογραφίες του 16ου αι. Εγκαταλειμμένος.	38.505567	23.986166
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΒΕΛΟΥΣΙΩΝ			
12	Ναός Εισοδίων της Θεοτόκου ή Μεσοσπορίτισσα.	Με τοιχογραφίες του 17ου αι. δίπλα στον Μεσαιωνικό πύργο.	38.388115	24.109922
13	Ναός Αγίας Αικατερίνης.	Του 14ου αι. βρίσκεται ερειπωμένος.	38.387192	24.104287
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΕΡΙΒΟΛΙΩΝ			
14	Καθολικό μονής Ταξιαρχών, στην περιοχή Αμπελουσιά.	Του 1651, μετασκευασμένος.	38.436436	24.165933
15	Παλαιομονάστηρο ή Άγιαι Ανάργυροι.	Του 18ου αι. Σώζονται λίγα ερείπια.	38.432009	24.146984
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΧΛΑΔΕΡΗΣ			
16	Καθολικό μονής Αγίου Ιωάννη Καρυών.	Με τοιχογραφίες των αρχών του 17ου αι.	38.4827	24.155663
17	Ναός Αγίου Νικολάου (Κορασίδα).	Σταυρεπίστεγος με δίδυμο ιερό, των μέσων του 17ου αι., ανακαινισμένος.	38.464039	24.184829
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΔΑΦΝΗΣ			
18	Ναός Κοίμησης της Θεοτόκου.	Σώζονται απ΄τον βυζαντινό ναό, μερικά γλυπτά, ανακαινισμένος.	38.465939	24.115611
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ			
19	Ναός Αγίου Ιωάννη στους Χόνδρους.	Ο αρχικός ναός του 13ου αι., μετασκευασμένος.	38.491507	24.094828
20	Καθολικό Αγίου Γεωργίου, μονής Μερνάγι.	Σταυρεπίστεγος του 17ου αι. Αλλοιώθηκε η αρχική του μορφή από άστοχες παρεμβάσεις.	38.479797	24.073304
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΥΛΩΝΑΡΙΟΥ			
21	Ναός Αγίου Δημητρίου (Στα Χάνια του Αυλωναρίου).	Μετασκευασμένος σταυρεπίστεγος, με τοιχογραφίες που χρονολογούνται γύρω στο 1300 μ.Χ.	38.498883	24.110824
22	Καθολικό Αγίου Χαραλάμπους μονής Λευκών.	Ναός ιδιότυπης μορφής εξαιτίας επεμβάσεων, με αρχική οικοδομική φάση, τέλη 11ου-αρχές 12ου αι.	38.505819	24.166712
23	Ναός Μεταμόρφωση του Σωτήρος στο Πυργί.	Σταυρεπίστεγος με τοιχογραφίες του 1296.	38.52332	24.123308
24	Ναός Κοίμησης της Θεοτόκου στη Μυρτέα.	Με τοιχογραφίες του 17ου αι., κατεστραμμένες.	38.533046	24.129761
25	Ναός Γενέσιον του Προδρόμου (Αγργίαννης) στο Οριά.	Με τοιχογραφίες του 14ου αι.	38.535121	24.109732
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΟΧΤΩΝΙΑΣ			
26	Καθολικό μονής Αγίων Ταξιαρχών (ή του Κοτσικιά).	Του α΄ μισού του 16ου αι.. Νέος ναός στη θέση του αρχικού.	38.548606	24.156667
27	Καθολικό μονής Αγίου Δημητρίου Καταρράκτη.	Σταυρεπίστεγος με τοιχογραφίες του 1636.	38.542602	24.169447
28	Καθολικό Εισόδια της Θεοτόκου μονής Παπαβλασσά.	Με τοιχογραφίες του 16ου αι.	38.542276	24.176423
29	Ναός Αγίου Ιωάννη στο Καρβούνι.	Του 17ου αι. Αλλοιωμένος λόγω άστοχης ανακαίνησης	38.522914	24.201269

ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ (ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ) ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΔΗΜΟΥ ΚΥΜΗΣ-ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

QR CODE

mesaionika-kimis-aliveriou.gr

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΔΗΜΟΥ ΚΥΜΗΣ-ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

	ΓΕΩΓΡ. ΠΛΑΤΟΣ	ΓΕΩΓΡ. ΜΗΚΟΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ		
				ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΓΙΑΣ ΘΕΚΛΑΣ	
	38.511369	24.094716	Σταυρεπίστεγος με τοιχογραφίες του 13ου-14ου αι.	Ναός Αγίας Θέκλας.	30
	38.508706	24.090079	Με τοιχογραφίες του β΄μισού του 14ου αι.	Ναός Αγίας Μαρίνας.	31
				ΠΕΡΙΟΧΗ ΟΞΥΛΙΘΟΥ	
	38.573425	24.115771	Σταυρεπίστεγος με τοιχογραφίες του 1300. Ανακαινισμένος.	Ναός Κοίμηση της Θεοτόκου.	32
	38.572168	24.110994	Με τοιχογραφίες του 1310 και 1370. Ανακαινισμένος.	Ναός Αγίας Άννας.	33
	38.573612	24.108711	Σταυρεπίστεγος με τοιχογραφίες του 1304. Ανακαινισμένος.	Ναός Αγίου Νικολάου Ριτζάνων.	34
	38.568886	24.13832	Με τοιχογραφίες του 16ου αι.	Καθολικό μονής «Μάντζαρη». Κοίμηση της Θεοτόκου.	35
				ΠΕΡΙΟΧΗ ΩΡΟΛΟΓΙΟΥ	
	38.526292	24.084135	Στο νεκροταφείο του βρέθηκαν βυζαντινά κομμάτια και ψευδοσαρκοφάγος 11ος-13ος αι..	Ναός Αγίου Γεωργίου.	36
	38.51986	24.080492	Του τέλους του 17ου αι.	Καθολικό μονής Γερμανού Μεταμόρφωση του Σωτήρος.	37
	38.51372	24.085268	Με τμήματα Βυζαντινής επιγραφής στο υπέρθυρο.	Ναός Εισοδίων της Θεοτόκου, στη Μουρτία.	38
	38.508919	24.049764	Του τέλους του 17ου αι.	Καθολικό μονής Κλιβάνου στον Κρεμαστό.	39
				ΠΕΡΙΟΧΗ ΒΡΥΣΗΣ	
	38.549507	24.05413	Με αρκετά μαρμάρινα τμήματα πρωιμότερης χρονολόγησης.	Ναός Αγίας Παρασκευής.	40
	38.532331	23.975491	Σταυρεπίστεγος με τοιχογραφίες του 1302-1303. Αλλοιωμένος.	Ναός Αγίου Δημητρίου στο Μακρυχώρι.	41
				ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΟΝΙΣΤΡΩΝ	
	38.561218	24.077944	Σταυρεπίστεγος με τοιχογραφίες του 1311.	Ναός Οδηγήτριας στις Σπηλιές.	42
	38.61021	24.073586	Με τοιχογραφίες, του 1310 -1370.	Ναός αγίου Νικολάου στον Πύργο	43
				ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΥΜΗΣ	
	38.661452	24.107396	Του 19ου αι. όπως σώζεται σήμερα.	Μονή Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.	44
	38.641829	24.112457	Με τοιχογραφίες του 16ου αι. Μετασκευασμένος.	Ναός Αγίου Νικολάου στα Κελλιά.	45

Β. Μεσαιωνικοί πύργοι και οχυρώσεις (1204-1470)

38.382223	24.071935	Βρίσκεται σε πετρώδη λόφο πάνω από το Μηλάκι και το εργοστάσιο της ΔΕΗ.	Ριζόκαστρο (Κάστρο) στο Αλιβέρι.	46
38.390273	24.051377	Μέσα στο σταθμό παραγωγής ηλεκρικού ρεύματοςτης ΔΕΗ στο Αλιβέρι. Αποκατεστημένος.	Πύργος στο εργοστάσιο της ΔΕΗ, Αλιβερίου.	47
38.505828	23.98596	Ημιερειπωμένος πλησίον της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου.	Πύργος στα Θαρούνια.	48
38.511146	24.005836	Τραχήλι, στο κέντρο του χωριού.	Πύργος στο Τραχήλι.	49
38.388115	24.109922	Βελούσια (Κουτουμουλάς).	Πύργος στα Βελούσια.	50
38.354723	24.144436	Στο λόφο Καστρί ανατολικά από τη λίμνη Δύστου, ημιερειπωμένος	Πύργος στον Δύστο.	51
38.486938	24.14721	Σε βραχώδες ύψωμα στα νοτιοδυτικά του όρους Οχτονιά.	Κάστρο Potiri στο Αυλωνάρι.	52
38.503887	24.125821	Ίσως ο πιο καλοδιατηρημένος της Εύβοιας.	Πύργος στο Αυλωνάρι.	53
38.636383	24.024437	Στο ύψωμα Παναγίτσα, 4χλμ δυτικά από το χωριό Βίταλα, ημιερειπωμένος.	Πύργος στα Βίταλα.	54
38.54527	24.033884	Βρίσκεται στο λόφο Δραγκονάρα και δυτικά του χωριού Βρύση.	Κάστρο La Cupa ή Κάστρο Δραγκονάρας στη Βρύση.	55
38.579995	24.053877	Στο κέντρο του χωριού Κάδι, δίπλα στην εκκλησία.	Πύργος στο Κάδι.	56
38.584721	24.078601	Σε πλαγιά πριν την είσοδο στο χωριό Άνω Κουρούνι, ημιερειπωμένος.	Πύργος στο Κουρούνι.	57
38.539997	24.059711	Στο χωριό Κοίλι ανατολικά του ναού του Αγίου Νικολάου, σώζεται σχεδόν ακέραιος.	Πύργος στο Κοίλι.	58
38.661106	24.101936	Σε απόκρημνο βράχο βόρεια της Κύμης πάνω από τη μονή Σωτήρος.	Κάστρο Αγίου Γεωργίου στην Κύμη	59
38.56889	24.087216	Δίπλα στην εκκλησία στο κέντρο του χωριού Κήποι, στερεωμένος.	Πύργος στους Κήπους	60